

УДК 6.74:37+316.2

ЧЕПАК В.В., Київський національний університет імені Т.Г. Шевченка, м. Київ, Україна

Чепак Валентина Василівна – кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціальних структур та соціальних відносин Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка. Закінчила факультет іноземних мов Ніжинського державного педагогічного інституту ім. М.В. Гоголя, аспірантуру факультету соціології та психології Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка. Має понад 40 публікацій. Наукові інтереси: соціологія освіти, соціологія організацій, соціологія управління.

СОЦІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ОСВІТИ В РАННІЙ КЛАСИЧНІЙ СОЦІОЛОГІЇ

Стаття присвячена аналізу проблем освіти на етапі становлення соціології. Автор звертається до ідей О. Конта, Г. Спенсера, Л. Гумпловича, які одними з перших виділили освітню проблематику в контексті соціологічного аналізу. Виявляються можливості використання здобутків класиків соціології сучасною соціологією освіти.

The article deals with the analysis of the problems of education on the stage of sociology formation. The author appeals to O. Kont, H. Spencer, L. Gumplovich ideas who distinguished the educational problems in the sociological context. Opportunities of realization of results of sociology classics in the modern sociology of education are determined.

Одним із важливих соціальних процесів, що відбуваються у суспільстві, на думку представників сучасної соціологічної теорії, є кардинальна зміна значимості освіти. Вона фокусує суперечливий і складний характер сучасної епохи, синтезуючи проблеми матеріального та духовного, суспільного та індивідуального, цивілізаційного та культурного, національного та загальнолюдського. Інформаційні, комунікативні, технологічні, соціальні та інші зрушення піднімають освіту на якісно новий рівень, спонукаючи вчених досліджувати ці трансформації. Значна роль при цьому відводиться соціології, яка покликана встановити реальні взаємозв'язки інституту освіти з іншими підсистемами суспільства.

Принципового значення для теоретико-соціологічного осмислення питань освіти, формування і розвитку методології її конкретно-соціологічного вивчення набуває розгляд концептуальних основ її історико-соціологічного аналізу. Але, незважаючи на те, що вчені, які працюють у галузі історії соціології в цілому і соціології освіти зокрема, звертаються до різних аспектів класичної спадщини, все багатство цієї

спадщини поки що не представлено в систематизованому вигляді.

Попри відсутність систематизованих досліджень, важливе значення для аналізу історії соціологічних поглядів на освіту мають загальнотеоретичні роботи соціологічного характеру, присвячені вивченню сутності, структури і функцій освіти як соціального явища, її соціальних детермінант. У зв'язку з цим необхідно назвати роботи І.М. Гавриленка [1], В.І. Добренькова [3], Г.Е. Зборовського [4], В.Я. Нечаєва [10], О.М. Осіпова [11], О.Л. Скідіна [1, 12], О.О. Якуби [16] та ін. Вони містять понятійний апарат, який може бути використаний для опису систем освіти, оцінки в ній змін, розробки проектів функціонування і розвитку системи освіти у найближчому майбутньому.

Велику роль у історико-соціологічному вивченні освіти відіграють дослідження, присвячені аналізу окремих її сторін, виявленню їх специфіки і динаміки. У межах даного підходу працюють Ф.Г. Зіятдінова [5], Д.Л. Константиновський [6], М.П. Лукашевич [9], В.С. Собкін [13] та ін.

Метою нашої роботи є аналіз уявлень про освіту фундаторів соціології О. Конта, Г. Спенсера, Л. Гумпловича та можливості використання цих ідей на сучасному етапі розвитку соціології освіти.

Основними проблемами, розгляду яких представники раннього класичного етапу в історії соціології приділяли значну увагу, є: співвідношення виховання і освіти; масовізація освіти; структура знання; співвідношення традиційного та інноваційного в змісті освіти, формах і методах передачі знань; роль соціальних і природних чинників у формуванні особистості, її вихованні й освіті.

Низку значимих і актуальних ідей стосовно освіти, зростання її ролі у майбутньому суспільства виказав засновник соціології позитивізму О. Конт. Названий соціальний феномен розглядається ним у контексті концепції позитивної політики, поза якою здійснення принципів позитивізму неможливе.

Основним засобом подолання кризи, у якій, на думку соціолога, знаходилось сучасне йому суспільство, він вважав створення і поширення нової “позитивної” науки про суспільство. Конт вважав, що за допомогою такої науки його вдасться змінити, а особливо важливу роль у трансформації суспільства він приділяв науковому знанню і освіті. З одного боку, на думку соціолога, облаштування суспільства на основі позитивізму дозволить вирішити якщо не всі, то багато соціальних проблем. З іншого боку, в основі змін сучасного Конту суспільства, повинно бути його духовне перетворення.

У своїй роботі “Загальний огляд позитивізму” він писав: “Хоча позитивізм вже встановив філософські основи істинного режиму, ці нові принципи, все ж, ще настільки мало розвинуті і, особливо, так погано оцінені, що вони ніяким чином не можуть керувати політичним життям. Поки вони не посядуть першого місця в умах і серцях, для чого, як мінімум, знадобиться ціле покоління, вони не зможуть управляти поступовим зведенням завершених закладів” [8, с. 127].

Таким чином, розроблені теоретичні принципи нового суспільства Конт вважав уже сформульованими, але не реалізованими в умовах сучасного йому суспільства. Більше того, їх здійснення в реальності бачились йому досить проблемними. Мова йшла про духовні перетворення, які були хоча досить складними, але здійсненними. “У наш час, – вважав О. Конт, – можна безпосередньо зайнятись лише духовним перетворенням, яке, попри надзвичайну складність, стало, нарешті, настільки здійсненим, наскільки раніше воно було вкрай необхідним. Коли воно буде достатньо просунуте вперед, воно поступово визначить дійсне світське перетворення” [8, с. 127].

На думку Конта, реформування суспільства нерозривно пов’язане з розвитком нової системи освіти і виховання: “...у наш час першою

соціальною проблемою на Заході є загальна доктрина й однакові моральні принципи, що базуються на одноманітній системі загального виховання, яка керується однаковою духовною владою” [8, с. 127].

Нова система освіти, яка приходить на зміну непридатній для індустріального суспільства католицькій системі освіти, отримала у Конта назву вищої народної освіти: “...католицька система освіти, – писав О. Конт, – могла бути придатною лише в середні віки... внаслідок дряхлості теологічного і безсилля метафізичного методів мислення, основа істинної системи народної освіти випадає на долю позитивізму” [8, с. 155-156].

У цьому випадку правильно відмічається, що необхідність формування нової системи освіти була обумовлена придатністю католицької освіти і виховання, коли всі знання передавались або через церковні заклади, або через сім’ю, лише для середньовіччя. Але з розвитком промисловості, спеціалізацією виробництва, характерних для індустріального суспільства, виникає потреба у професійному знанні, яке неможливо отримати через такі традиційні інститути, як сім’я і церква.

У зв’язку з цим виникає необхідність у створенні спеціально організованої системи освіти, яка відповідала б вимогам індустріального суспільства. “Після свого звільнення від особистої залежності, – писав О. Конт, – пролетарі стали розвивати прогресивну діяльність, але незабаром вони відчули, що ця система не може задовольнити їх інтелектуальні і соціальні потреби” [8, с. 156]. Отже, відмова від католицької системи освіти викликана соціально – економічною ситуацією. У той же час формування нової системи освіти, що відповідає індустріальному суспільству стає умовою більш успішної діяльності пролетарів.

На нашу думку, увага О. Конта до цього аспекту має методологічне значення, оскільки дозволяє поглянути як на суспільство, так і на освіту з позицій діяльнісного підходу, хоча самим засновником соціології аналіз освіти та інших аспектів соціального життя здійснювався в межах позитивістської парадигми, соціоцентристського трактування суспільства як особливого надіндивідуального суб’єкта.

Обґрунтування тези про необхідність створення в індустріальному суспільстві нової системи освіти і поширення знань серед народу дозволяє нам говорити про те, що О. Конт вперше в соціології виказав ідею масовізації освіти. Він говорив про народну освіту, яка ототожнювалась з освітою пролетаріату. Конт писав: “Виходячи з філософської природи і соціального призначення позитивізму, він вимушений шукати основну точку опори поза тими духовними і світськими класами, які до цього часу брали участь в управлінні людством” [8, с. 120].

О. Конт приділяв пролетаріату особливу увагу, вважаючи, що цей клас здатний “стати опорою для духовної влади”, оскільки саме він “більше, ніж інший клас суспільства, природно пристосований розуміти і особливо відчувати дійсні моральні начала, хоча він і не в змозі звести їх до чіткої системи” [8, с. 127].

Французький соціолог вважав, що необхідно перш за все поширення в масах реальних знань. На основі такої широкої, всезагальної, народної освіти стане можливим взаємодія і навіть встановлення “союзу між пролетарями і філософами”, без якого, на думку соціолога, неможливо створити позитивне суспільство. Це нове утворення повинно бути загальнодоступним.

Система освіти в індустріальному суспільстві повинна бути, на його думку, переважно призначена для найбільш багаточисельного класу, який при пануванні схоластичної університетської освіти залишається позбавленим “будь-якого правильного навчання” [7, с. 72]. Університетську освіту, яка існувала у традиційному суспільстві, ніяк не можна розглядати як всезагальну. Такою можна вважати лише освіту, що дозволяє отримувати знання широким прошаркам населення, перш за все – пролетаріату.

Засновник позитивізму, виділяючи необхідною рисою і тенденцією індустріального суспільства масовізацію освіти, під якою розумілась її доступність, перш за все, для пролетаріату, говорив про освіту як про систему: “...мене давно спонукало відображати систему освіти, призначену для найбільш чисельного класу, який при існуючому положенні речей залишається позбавленим будь-якого правильного навчання” [7, с. 72].

Заслугою О. Конта вважалось структурування системи освіти, у якій він виділив дві частини.

Перша частина – “самодовільна” – реалізується в сім’ї і пов’язана із розвитком естетичного смаку, закінчується “з настанням статевої зрілості або з початком навчання ремеслу”.

Друга – “систематична” – включає “низку публічних наукових курсів про основні закони різних явищ” [6, с. 157]. Вона не може бути суто домашньою, оскільки вимагає шкільного викладання, у якому батьки можуть брати вторинну участь. У той же час Конт вважав, що не можна позбавляти дитину сімейного життя, оскільки без нього неможлива моральна еволюція її особистості.

Змістом другої частини повинно стати вивчення, перш за все, таких шести наук, як: математика, астрономія, фізика, хімія, біологія, соціологія, яким Конт приділяє особливу увагу у своїй класифікації наук. Основою для такої класифікації слугують, на його думку, дві умови – історична та догматична. Перша полягає у розташуванні наук згідно з послідовністю їх виникнення. Друга – у сходженні від

абстрактного до конкретного у процесі переходу від математики до астрономії, від неї до фізики і т.ін., аж до самої соціології. Остання займає особливе місце серед наук, оскільки визначає “гуманітарну” мету кожної з них.

Значимість цієї ідеї О. Конта полягає в тому, що обґрунтовується необхідність формування системи діяльності у сфері освіти, спрямованій на спеціалізовану професійну освіту значної частини членів суспільства, які походять із пролетарського прошарку. Звичайно, цю функцію не могли взяти на себе університети, навіть, якщо б вони позбавились своєї метафізично-схоластичної спрямованості. Навіть сьогодні університетська освіта в багатьох країнах не є масовою і, навряд чи можна було про це говорити в контівську епоху. Функцію навчання різним наукам, передачу загальних знань і професійних навичок повинні виконувати спеціально підготовлені для цього люди-педагоги-професіонали. Вся історія індустріального суспільства продемонструвала (і демонструє до цього часу) справедливість теоретичних побудов О. Конта.

Контівська ідея масовізації освіти має важливе значення для аналізу сучасних процесів, що відбуваються в освіті. Її цінність полягає в обґрунтуванні необхідності введення загальнодоступної професійної освіти. Але саме поняття масовізації вимагає в умовах сучасної ситуації і наукових досліджень конкретизації відносно умов сучасного суспільства. Як вже відмічалось, індустріальне суспільство того часу потребувало масу людей, які б мали необхідні професійні знання і навички. Тому О. Конт, говорячи про сучасне йому суспільство, бачив необхідність у масовізації початкової освіти, яка б відповідала потребам тієї епохи.

Сучасним є положення О. Конта про те, що у справі розвитку і поширення освіти, її масовізації особливу роль відіграє держава, яка “по суті, зобов’язана дати освіту лише пролетарям” (про освіту для інших класів і прошарків суспільства О. Конт не говорить). Цінність цієї ідеї обумовлена тим, що саме держава повинна взяти на себе функцію створення умов для отримання громадянами освіти. Роль держави в управлінні освітою змінюється за змістом, формою, але не стає меншою.

Незважаючи на те, що О. Конт не розглядав питання про державні органи як суб’єкти управління освітою, його принципова ідея про роль держави у поширенні і розвитку освіти зберігає методологічне значення для різних галузей соціологічного знання, перш за все соціології освіти та соціології управління.

Актуального соціального звучання набула сьогодні проаналізована О. Контом проблема співвідношення світської і релігійної освіти. У “Загальному огляді позитивізму” він підкреслював, що світська освіта повинна бути

незалежною від впливу певної релігійної доктрини, тому теологію варто виключити із системи світської освіти. Непотрібність теології в системі освіти пролетаріату розглядалась у контексті протиставлення народної освіти застарілій системі католицької освіти. У індустріальному суспільстві першої половини XIX століття, незважаючи на проголошення принципу відокремлення світської освіти від релігійної, на практиці освіта і виховання містили в собі значний обсяг християнських цінностей і догм, проти чого і виступав О. Конт.

Засновником позитивізму висувалась і така важлива проблема, як співвідношення освіти і виховання, яка є наріжною не лише для соціологічної науки, але і для всієї системи соціогуманітарного знання. Французький соціолог у “Дусі позитивної філософії” писав, що “освіта має своїм призначенням загальне виховання, яке змінює, попри будь-які інші тенденції, їх характер і напрямок” [7, с. 71]. Трактуючи освіту як засіб досягнення виховних цілей і завдань, яка змінить характер і напрямок виховання, О. Конт, таким чином, висунув проблему співвідношення виховання і освіти.

Хотілося б відмітити, що проблема співвідношення виховання і освіти відноситься до переліку “вічних”. На всіх етапах існування суспільства здійснюються процеси соціалізації, освіти і виховання нових поколінь. Ситуації, що виникають при реалізації виховання і освіти на практиці протягом всієї історії людства, звертали увагу його інтелектуальної еліти на теоретичне осмислення даного феномену. І якщо для мислителів древніх цивілізацій ще не характерна чіткість у розмежуванні виховання і освіти, то вже в епоху християнського світогляду, середньовічної філософії освіта починає розглядатись у нерозривному зв'язку із вихованням, формуванням цілісної особистості.

Епоха індустріальних суспільств, важливу рису якої виявилась принципова зміна ролі знання і освіти, певною мірою відокремила освіту від виховання. Але одночасно з цим, а можливо і внаслідок цього, на практиці і в теорії чіткіше виявилась проблема співвідношення названих феноменів. Нас, безумовно, цікавить позиція соціологів-класиків із зазначеного питання: деякі з них розділяли виховання і освіту, інші, навпаки, не акцентували на цьому увагу. Позиції мислителів з даного питання важливі для нас тому, що дискусія про співвідношення освіти і виховання ведеться на сучасному етапі представниками різних галузей соціально-гуманітарного знання, включаючи і соціологію.

Ідеї О. Конта мають значний потенціал для аналізу сьогодення. Аналізуючи сучасне йому індустріальне суспільство, він передбачив його подальший розвиток, пов'язавши його із зростаючою роллю науки, знання і освіти.

Теоретичною передумовою цього передбачення є сформульований закон трьох стадій, згідно з яким наукова стадія виступає як найбільш високий ступінь розвитку суспільства.

Один із представників натуралістичного напрямку класичної соціології Г. Спенсер також зробив внесок у постановку і вирішення проблем освіти і виховання. Особливо слід виділити його ідеї про співвідношення традиційного та інноваційного в методах і формах освітньої діяльності, про структуру знання, яке транслюється у процесі освіти.

Перш ніж перейти до аналізу названих проблем, хотілося б відмітити, що Г. Спенсера можна дійсно вважати фундатором інституційного підходу до освіти в цілому і до сімейного виховання, зокрема. Відомо, що важливою складовою його соціологічної концепції є вчення про соціальні інститути як спосіб і форму організації спільного життя людей. Він вперше класифікував соціальні інститути і виділив серед них шість груп. Особливу увагу Г. Спенсер приділив розгляду домашніх інститутів, до яких він відніс сім'ю, шлюб і виховання.

Сама ідея соціальних інститутів, характеристика соціальних інститутів має важливе значення для подальшого формування теорії, яка розвивалась як послідовниками Г. Спенсера, так і розвивається сучасними соціологами. Сьогодні в соціологічній літературі поширене трактування освіти як соціального інституту, значна увага приділяється інституціоналізації діяльності у сфері освіти.

Великим внеском Г. Спенсера у розвиток соціологічного дослідження освіти виявилась його спроба розглянути виховання і освіту із позицій системного підходу. Він вибудував цілу систему виховання, яку можна уявити так:

1. Види діяльності, що слугують “безпосередньому збереженню” індивіда;
2. Види діяльності, які “опосередковано слугують самозбереженню”;
3. Види діяльності, метою яких є виховання майбутнього покоління;
4. Види діяльності, пов'язані із підтримкою соціальних і політичних відносин;
5. Змішані види діяльності, які наповнюють “дозвілля життя, присвячені задоволенню смаків і почуттів” [15, с. 10].

Перераховані види людської діяльності Спенсер представляє у порядку їх значимості. Так, дії людини, які здійснюються для того, щоб забезпечити свою безпеку, мають першочергове значення і повинні передувати всім іншим. Виходячи з цього, виховання потрібно будувати наступним чином.

На першому місці повинно бути виховання, яке готує до “безпосереднього збереження”, забезпечує безпеку особистості. На другому місці знаходиться виховання, яке готує до “опосередкованого самозбереження”. Третім за

значимістю є виховання, яке готує до батьківських обов'язків, а четвертим – що готує до обов'язків громадянина. На останньому місці у Спенсера – виховання, яке “готує до різних тонкощів у житті” [15, с. 11-12].

Визначаючи, що таке виховання, Г. Спенсер трактує його як “підготовку до повного життя”, яка включає, по-перше, “вивчення всіх тих знань і відомостей, які необхідні для успішної самопідтримки і підтримки сім'ї”, по-друге, “передбачає розвиток здібностей у тому напрямі, щоб зробити для людини доступними всі радощі, які можливо почерпнути у природи і людства” [14, с. 460]. Таким чином, англійський соціолог говорить про виховання не як про простий механізм передачі певного набору знань і навичок. Воно повинно сприяти розвитку особистості, її здібностей, схильностей. Навряд чи спеціально потрібно обґрунтовувати значимість і загальну визнаність цієї ідеї сучасними ученими і практиками, що займаються вихованням і освітою.

У концепції виховання Г. Спенсера знаходить відображення проблема структури знання, співвідношення в ньому гуманітарного, природничо-наукового і технічного компонентів. Виходячи із вищенаведеної класифікації видів виховання, він ставить питання про те, яке знання є найбільш цінним для кожного з цих видів.

Знання, яке слугує “безпосередньому самозбереженню” є самим важливим. Але, у зв'язку з тим, що ця частина виховання значною мірою вже влаштована самою природою, вона потребує невеликих турбот. “Вже маля на руках матері з криком відвертає обличчя від незнайомої людини, проявляє інстинкт, який спонукає шукати безпеку за допомогою втечі від того, що незнайоме і небезпечне...” [15, с.13].

Не менш важливим і цінним для виховання є і те знання, яке полегшує добування засобів для існування. Оскільки більшість людей, вважає Г. Спенсер, займається виробництвом і розподілом продукції, то успішність їх діяльності залежить від знання їх фізичних, хімічних та інших властивостей. Тому найбільш цінним є знання, які дають такі природничо-наукові дисципліни, як математика, фізика, біологія і астрономія. Саме вони “ігноруються в наших шкільних курсах”, у той час як повинні стояти на першому місці серед інших дисциплін у програмі навчання.

Поряд з природничо-науковими дисциплінами особливе місце займає, на думку Спенсера, така наука, як соціологія, яка має безпосереднє значення для аналізу індустріальних процесів.

На другому місці за значимістю повинно бути знання, які дають такі гуманітарні науки, як психологія і фізіологія, адже необхідним елементом всієї системи виховання є підготовка індивіда до батьківських обов'язків. Виховання

дітей, як фізичне, так і моральне, вражає своєю недосконалістю. Часто це пов'язано з тим, що батьки не мають тих знань, які допомагають правильно керувати вихованням дітей.

На третьому місці у Г. Спенсера – гуманітарні науки, які готують індивіда до реалізації функцій громадянина. Особливе місце серед них займає історія.

Таким чином, англійський соціолог не тільки обґрунтував значимість певного співвідношення між природничо-науковим і гуманітарним знанням, але і побудував їх певну систему, показав сучасне звучання цієї проблеми.

У межах натуралістичного напрямку актуальною є проблема співвідношення біологічного і соціального у вихованні особистості, висунута Л. Гумпловичем. У класичній соціології раннього періоду вона знайшла детальний розгляд в подальшому у марксизмі, а пізнього періоду – у творчості представників психологічного напрямку класичної соціології, перш за все Л. Ворда. Вона активно обговорювалась соціологами – класиками і є в руслі інтересів представників сучасної соціології освіти, а також філософів, психологів, педагогів.

На думку Л. Гумпловича, індивід є результатом групової взаємодії, безпосереднім наслідком впливу навколишнього соціального середовища, відповідно, соціальне середовище, в якому людина живе і діє, стає визначальним чинником, що впливає на її виховання і подальше формування і розвиток. “...до цього часу у філософії і психології мова йшла про вплив довкілля на духовну освіту людини, – писав він, – але цей вплив вважався лише вторинним. Насправді, соціальне середовище, де індивід з'являється на світ, в якому він дихає, живе і діє, повинне бути визнане основним і найважливішим началом...” [2, с. 35-36].

Всі ті моральні поняття, погляди і уявлення, які індивід отримує в дитинстві від своїх перших вихователів в сім'ї, формує його дух, і більша частина людей у подальшому “не звільнюються зовсім від... категоричних визначень, що формують людський дух” [2, с. 37]. Протягом всього життя більша частина людей керується враженнями дитинства і юнацьких років, тим вихованням і освітою, які були отримані саме в дитинстві від тієї соціальної групи, в якій зростав і виховувався індивід. Знання, які людина отримує в подальшому у школі чи поза нею, не мають ніякого сенсу, ніякої цінності, оскільки не можуть вже змінити сформовану особистість. “Дійсно, – пише автор, – що дає більшості так званих освічених людей, докторів, вчителів, чиновників і т.ін., що дає їм цю “освіту”, набуту в школах чи поза школами? Небагато знання і нічого більше!” І далі: “...вступаючи в світ, індивід вже готовий, як відчеканена монета, і набуто ним знання не може більше змінити його існування” [2, с. 37-38].

Таким чином, визначальним чинником у формуванні особистості є соціальне середовище і та соціальна група, до якої індивід належить від народження, і саме остання накладає відбиток на все його виховання і освіти. Індивід, вважає Л. Гумплович, “може знати все, що йому заманеться, але він є тільки тим, що вже раніше зробило з нього соціальне середовище, він поводить так, як діяли на нього різні соціальні елементи, з якими він мав справу” [2, с. 38].

На нашу думку, актуальність наведених міркувань не викликає сумнівів не лише у сучасного вченого, але і у будь-якої людини, що живе на початку XXI століття. Дискусії про співвідношення біологічного і соціального, про роль спадковості і соціального середовища у формуванні особистості не припиняються у науковій літературі протягом багатьох десятиліть.

Л. Гумплович, виходячи з його висловлювань, може бути віднесений до прихильників соціологізаторських теорій. Більше того, він представляв їх “радикальну частину”. Основою для цього є його ідея про те, що індивід вступає у світ вже “готовою” людиною, а набуті у процесі

навчання знання не змінюють його сутності. Теза про формування основних якостей особистості в перші роки її життя і соціалізації обґрунтовується у психологічній літературі. І все ж, навряд чи сьогодні ми знайдемо значну кількість послідовників наведеної ідеї Гумпловича. Заперечення знання, отриманого людиною “за межами” періоду дитинства, його значення для подальшого розвитку і самореалізації особистості суперечить сьогоденній соціальній реальності, в якій це знання є важливим соціальним ресурсом.

У той же час потрібно відмітити постановку Л. Гумпловичем теоретичної проблеми, що має значимий практичний “вихід” і потенціал, що ініціює подальший розвиток соціологічної думки в обговоренні цього кола питань як соціологами-класиками, так і представниками сучасної науки.

Отже, вивчення класичної соціологічної спадщини у сфері освіти обумовлене необхідністю використання сучасною соціологією освіти інтелектуального капіталу, накопиченого нашими науковими попередниками. Звернення до ідей про освіту, висунутих соціологами-класиками, аналіз їх концептуальних положень і теорій є способом збагачення сучасної соціології освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гавриленко І.М., Скідін О.Л. Соціологія освіти. – К.; Запоріжжя: ЕТТА-ПРЕСС, 2001.
2. Гумплович Л. Основания социологии // Западно-европейская социология XIX – начала XX веков. Тексты. – М., 1996.
3. Добренков В.И., Нечаев В.Я. Общество и образование. – М., 2003.
4. Зборовский Г.Е. Социология образования: В 2-х томах. – Екатеринбург, 1994.
5. Зиятдинова Ф.Г. Социальные проблемы образования. – М.: РГГУ, 1999.
6. Константиновский Д.Л. Динамика неравенства. – М., 1999.
7. Конт О. Дух позитивной философии // Западно-европейская социология XIX века: Тексты. – М., 1996.
8. Конт О. Общий обзор позитивизма // Западно-европейская социология XIX века: Тексты. – М., 1996.
9. Лукашевич Н.П., Солодков В.Т. Соціологія освіти: Конспект лекцій. – К.: МАУП, 1997.
10. Нечаев В.Я. Современная социология образования. – М.: Наука, 1998.
11. Осипов А.М. Лекции по социологии образования. – Новгород, 1998.
12. Скідін О.Л. Управління освітою: теоретико-методологічний аналіз соціальних технологій. – Запоріжжя: ЗДУ, 2000.
13. Социология образования / Под ред. В.С. Собкина. – Т. 2. – Вып. 2.
14. Спенсер Г. Синтетическая философия. – К., 1997.
15. Спенсер Г. Статьи о воспитании. – СПб., 1914.
16. Якуба О.О. Соціологія. – Харків: Основи, 1996.